

Janko D. Drča
DRUŠTVO I STARI

Urednik
Zoran Kolundžija

Recenzenti
Prof. dr Drenka Vuković, redovni profesor
Fakulteta političkih nauka u Beogradu
Boris Koprivnikar, predsednik Upravnog odbora
Asocijacije socijalnih institucija Slovenije i zamenik predsednika
Evropskog udruženja direktora ustanova socijalne zaštite (E.D.E.)

Janko D. Drča

DRUŠTVO I STARI

PROMETEJ
Novi Sad

Ovu knjigu posvećujem supruzi Jaroslavi za svu pruženu ljubav, strpljivost, razumevanje i podršku, koji su mi u životu bili od neprocenjive važnosti, i svojoj unuci Hani za radost i sreću kojom me je svojim rođenjem i, nadasve, svojim osmehom i ljubavlju darovala i osvojila.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	9
I ODNOS DRUŠTVA PREMA STAROSTI I STARENJU	
A. KRATAK ISTORIJAT	15
B. BRIGA O STARIMA.	21
C. MEĐUNARODNA ZAJEDNICA I POLITIKA PREMA STARIMA.	26
D. ODNOS PREMA STARIMA U NAŠOJ ZEMLJI.	28
II AKTUELNE EVROPSKE TENDENCIJE SOCIJALNE ZAŠTITE STARIH	
A. SOCIJALNA POLITIKA EVROPSKE UNIJE – RAZVOJ EVROPSKOG SOCIJALNOG MODELA	33
B. STAROST – VAŽAN DRUŠTVENI I DEMOGRAFSKI PROBLEM.	36
1. Situacija u EU	36
2. Demografsko starenje – stanje u Srbiji, posebno u Vojvodini	43
C. PROBLEM SOCIJALNE ISKLJUČENOSTI STARIH.	46
D. PITANJE DUGOTRAJNE NEGE U DOBU STAROSTI	48
E. SOCIJALNA ZAŠTITA I TRŽIŠTE	51
III SOCIJALNA ZAŠTITA STARIH KOD NAS	
A. PRVE IDEJE O TRANZICIJI DRUŠTVA I SOCIJALNOJ ZAŠTITI.	57
B. REFORMA SISTEMA SOCIJALNE ZAŠTITE STARIH.	63
1. Neka opšta pitanja reforme i razvoja socijalne zaštite starih	64
2. Sistemski položaj socijalne zaštite i problemi starih	68
C. SOCIJALNA ZAŠTITA STARIH LICA U VOJVODINI.	75
1. Rezultati i iskustva	75
2. Istorijat	77
3. Morbiditet i mortalitet u trećem životnom dobu	79
4. Izbor pravaca daljeg razvoja socijalne zaštite starih	80
D. NEKE IDEJE O REDEFINICIJI SOCIJALNE ZAŠTITE	83
E. INSTITUCIONALNI SMEŠTAJ STARIH.	90
1. Pitanja i dileme	91
2. Ima li domski smeštaj starih lica perspektivu	94
F. STARI I AKTIVNOST (AKTIVNO STARENJE).	98
1. Značaj aktivizma u starosti.	98
2. Organizovane aktivnosti korisnika u domu	100
3. Interesovanje za različite oblike aktivnosti starih lica	107
4. Rezultati novijih istraživanja ovog fenomena	110

G. KATEGORIZACIJA USLUGA SOCIJALNE ZAŠTITE STARIH . . .	113
H. PROBLEMI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE STARIH.	121
IV PSIHOSOCIJALNI PROBLEMI STARIH	
A. PSIHOLOŠKI ASPEKTI STARENJA I STAROSTI.	135
B. KVALITET ŽIVOTA U STAROSTI I SOCIJALNE POTREBE STARIH	142
1. Kvalitet života u starosti	143
2. Unapređivanje sistema socijalne zaštite kod nas i borba za kvalitet života	147
3. Socijalne potrebe i starost	148
4. Redukcija potreba u starosti	149
5. Zadovoljavanje najvažnijih potreba starih	150
6. Reagovanje starih lica na nezadovoljavanje potreba	152
C. PORODICA I STARO LICE	154
1. Funkcije i promene u savremenoj porodici i položaj starih.	154
2. Socijalna komunikacija s porodicom – osnovni faktor socijalne sigurnosti i psihičke stabilnosti starih lica.	158
3. Intervencije u odnose porodica – staro lice.	164
D. SEKSUALNOST U DOBA STAROSTI	166
E. ODNOS PREMA SMRTI U DOBA STAROSTI	173
1. Problem mortaliteta u doba starosti.	174
2. Prvo ozbiljno suočavanje sa problemom granice života.	175
3. Smrt drage osobe	179
4. Samoubistva starih lica	179
5. Strah od smrti	180
F. SOCIJALNA ZAŠTITA STARIH I IZBEGLIŠTVO.	182
V STAROST I KRIZE I NJIHOVO PREVLAĐAVANJE.	
A. KRIZE I LJUDSKA JEDINKA	191
B. KRIZE I STAROST	197
C. KAKO PREVLAĐATI KRIZU	203
1. Strategija prevladavanja krize	203
2. Socijalna podrška	206
3. Neki krizni činioci smeštaja i boravka starih lica u Gerontološkom centru „Novi Sad”	208
VI VAŽNOST ISTRAŽIVANJA STAROSTI I STARENJA	211
O KNJIZI, prof. dr Drenka Vuković i Boris Koprivnikar	221
LITERATURA	227
BELEŠKA O AUTORU	233

PREDGOVOR

Na predloge i sugestije kolega iz ustanova socijalne zaštite starih lica, pre svega onih iz AP Vojvodine, ali i kolega iz drugog dela Republike Srbije, posebno direktora i, naročito, zaposlenih na pružanju usluga stručnog socijalnog rada opredelio sam se da na jednom mestu izložim poglede na neka pitanja i dileme u vezi sa socijalnom zaštitom starih lica kod nas. Radeći neposredno više od dve decenije na organizovanju rada i pružanju usluga socijalne zaštite u Gerontološkom centru „Novi Sad”, jednoj od najuglednijih i najrazvijenijih ustanova socijalne zaštite starih lica u našoj zemlji i u, po mnogo čemu, najtežem periodu njenog razvoja u novijoj istoriji (ratna zbivanja na prostoru SFR Jugoslavije, nezapamćena inflacija, krupne društvene promene u procesu tranzicije i dr.), bio sam u prilici da učestvujem na brojnim stručnim skupovima na kojima su se tražila rešenja za unapređivanje i razvijanje ukupne društvene briga o starim osobama. Deo zalaganja objavljenih u ovoj knjizi, naknadno redigovan i upotpunjen, rezultat je tog ličnog učešća i bio je izložen na različitim stručnim skupovima (kongresima, savetovanjima, tribinama idr.) u zemlji ili objavljen u stručnoj periodici.

Motivacija i razlozi za takvo opredeljenje podstakli su me da se dosta nepovoljno stanje i praksa socijalne zaštite starih lica kod nas unaprede i učine efikasnijim u vrlo složenim društvenim okolnostima, posebno u uslovima orijentacije društva ka članstvu u Evropskoj uniji i protivurečnog, neujednačenog i nedovoljno precizno definisanog procesa tranzicije društvenog sistema zemlje, s jedne strane, i intenzivnog procesa demografskog starenja stanovništva, sa druge strane. Zbog toga su u proteklih deceniju i po otvorena skoro sva ili

sva bitna pitanja sistema i prakse socijalne zaštite kod nas. Zapravo, započet je proces reformi ovog sistema. Svi društveni subjekti i institucije, kao i stručni činioci, stavljeni su, objektivno, u situaciju da u tom procesu učestvuju i da, tragajući za najboljim rešenjima i odgovorima na postavljena pitanja, daju svoje predloge, sugestije i mišljenja. Naravno, treba podsetiti da ti odgovori nisu postojali, kao što nije postojala ni mogućnost prostog preuzimanja modela nekih drugih zemalja. Do njih se, sazrevanjem ideja i mobilizacijom, pre svega, struke i nauke, tek moralo doći. Uslovljeno je to, takođe, i činjenicom da nije postojala opšteprihvatljiva orijentacija tranzicionog razvoja našeg društva, niti su se mogli unapred znati svi prateći problemi i teškoće tog procesa. Zbog toga se u dokumentima stručnih skupova u zemlji u proteklom periodu, baš kao što se, verujem, i u ovoj knjizi, može pratiti jedna takva razvojna tendencija – sazrevanje ideja i formulisanje ciljeva, principa i zadataka socijalne zaštite starih lica. Možda u toj činjenici treba tražiti osnovni razlog što je, nakon 20 godina važenja Zakona o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana, tek aprila 2011. godine usvojen novi Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srbije.

Stavovi i zalaganja koja sam izneo u ovoj knjizi i njihova argumentacija trebalo bi da budu od pomoći svima koji se budu bavili celinom ili pojedinim pitanjima sistema i prakse socijalne zaštite starih lica u uslovima tranzicije našeg društva. Moguće je da će, zbog kritičnog odnosa prema nekim rešenjima, izazvati i odgovarajuća reagovanja društvene ili stručne javnosti. Međutim, zalaganja autora nisu motivisana nekakvim apologetskim odnosom prema važećim opredeljenjima sistema, nego su, pre svega, motivisana interesima i potrebama ljudi u dobu starosti. Zbog toga je, verujem, zajednički imenitelj tekstova u ovoj knjizi podređen osnovnom cilju: unapređivanju socijalne zaštite starih lica, što podrazumeva podnošljiviji položaj starih u društvu i dostojanstvenu, srećnu i zadovoljnu starost. Naravno, sasvim je jasno da te ciljeve nije lako postići, kao što je jasno i da se oni ne postižu načelnim proklamacijama, opštim stavovima i zalaganjima nego definisanjem konzistentne politike u ovoj oblasti, primerene mogućnostima društva i potrebama starih osoba, i njenim doslednim ostvarivanjem za šta je nužno obezbediti najšire angažovanje svih

raspoloživih potencijala društva. Drugim rečima, ta politika podrazumeva da naše savremeno društvo mora, najpre, imati precizno definisana opredeljenja i ciljeve u pogledu odnosa prema starima kao dobnoj grupi, prema starenju kao procesu i prema starosti kao rezultatu procesa starenja, a potom i prema ciljevima i sadržini socijalne zaštite ovih lica.

Dužan sam da napomenem da je u obradi pojedinih tema i problema došlo, iako sam se trudio da to izbegnem, do ponavljanja nekih ideja. Ona su nastala zbog različitih povoda u kojima su ti tekstovi nastajali. Ipak, neka od tih ponavljanja nisam želeo da izbegnem bar iz dva razloga: prvo, da ne bih osiromašio argumentaciju, i drugo, da bih osnažio važnost i značaj opredeljenja i argumentacija koje iznosim u vezi s pojedinim pitanjima o kojima pišem.

U odluci da ova knjiga ugleda svetlost dana zaslužne su ustanove socijalne zaštite starih lica iz Vojvodine i rukovodioci tih ustanova sa kojima sam dugo sarađivao na planu unapređivanja brige o starim osobama u AP Vojvodini i Republici Srbiji. Ipak, najviše zasluga ima moja bivša kuća Gerontološki centar „Novi Sad” (u kojoj sam radio preko dve decenije kao psiholog, pomoćnik direktora i direktor) i njen sadašnji direktor prof. dr Đorđe Petrović.

Posebnu zahvalnost dugujem recenzentima prof. dr Drenki Vuković, redovnom profesoru Fakulteta političkih nauka u Beogradu, i Borisu Koprivnikaru, predsedniku Upravnog odbora Asocijacije socijalnih institucija Slovenije i zameniku predsednika Evropskog udruženja direktora ustanova socijalne zaštite (E. D. E.) koji su dali brojne korisne sugestije i predloge za poboljšanje teksta knjige i svesrdno je preporučili za štampu. Veliku zahvalnost dugujem Andreju Veličkovu za likovno rešenje korica, Babić Katarini za lektorske intervencije na sam tekst i Zoranu Kolundžiji i njegovoj Izdavačkoj kući Prometej, koja se prihvatila zadatka štampanja knjige.

I na kraju, izražavam veliku zahvalnost mojoj supruzi Jaroslavi i kćerkama Nataši i Tamari na podršci i razumevanju pri nastajanju ove knjige.

Novi Sad, februara 2012

Autor

I

ODNOS DRUŠTVA PREMA
STAROSTI I STARENJU

A. KRATAK ISTORIJAT

Antropološko-istorijski podaci pokazuju da je starost kao fenomen oduvek plenila pažnju čoveka. Odnos prema starosti i starenju je u svim društvima nosio neke specifičnosti. Taj odnos prema starosti i gledanje na nju zavise od više činilaca (ustrojstvo društva, da li u društvu dominira pisana ili usmena tradicija, kakva je veličina porodice, šta je ideal lepote, od društvene prihvaćenosti cilja za gomilanjem bogatstva i sl.) čiji se uticaji međusobno prepliću na manje ili više složen način. Zajedničko za drevne kulture je da su imale idealizovan, apstraktan obrazac starosti i starih ljudi pa su o njima sudile prema toj zamišljenoj slici. Tokom istorije taj odnos se menjao.

Francuski istoričar Žorž Minoa u svojoj knjizi *Istorija starosti* (odnosi se na period od antike do renesanse) s pravom ističe „Ništa nije nepostojanije od obrisa starosti” (Minoa 1994: 11) i da je veoma teško utvrditi kada je čovek star. Jedini, mada veštački, kriterijum, jeste čin penzionisanja koji je više izraz društveno ekonomske prinude nego stvarnog stanja starosti jedinke. Zbog toga Ž. Minoa smatra da je starost u suštini biološka pojava.

Istorijski gledano, stari ljudi se u drevnim društvima ne izdvajaju od drugih ljudi kao zasebna socijalna grupacija što ne znači da u tim društvima nije bilo starih ljudi nego da su oni bili sastavni (integralni) deo ljudske populacije. Na to upućuje i Simon de Bo-voar kada naglašava da stara društva nisu delila život na kriške, kao što mi to činimo (misli valjda na težnju i pokušaje utvrđivanja periodizacije razvoja ljudske jedinke i na periodizaciju samog doba starosti). Zbog toga Ž. Minoa (1994: 16) kaže: „Sve dotle dok nema

zakonom predviđene starosti za odlazak u penziju, nema ni priznate starosti kao takve”.

U svim drevnim društvima vidljivo je poštovanje starih ljudi. Međutim, proces postupnog razgrađivanja velike plemenske porodice, u kojoj su stari roditelji bili izdržavani i predstavljali sponu sa precima, doveo je do toga da oni izgube svoju sigurnost i ugled. Stari ljudi su isključivo na brizi svoje dece (u Egiptu npr. samo kćerke/i) i unuka (Minoa 1994: 59). U najtežoj su situaciji bili stari bez dece koji su dovedeni na prosjački štap. Samohrani stari čovek se izjednačavao sa sirotinjom, bolesnicima i bogaljima.

Za razliku od starog jevrejskog društva u kome je star čovek očuvao jedan deo svog oreola i u kome je njegovo dostojanstvo poraslo, u hrišćanskom svetu koji se oslanja na Novi zavet „stari ljudi zauzimaju tek beznačajno mesto” pa će se razviti ravnodušnost ili prezir prema njima (Minoa 1994: 63).

Prema Homeru, junacima Stare Grčke se želi da nikada ne upoznaju starost (Kalipso to želi Odiseju). Afroditka kaže „I bogovi mrze starost” i niko ne želi da prekorači taj prag. Za stare ljude ni Aristotel nema lepe reči. Po njegovom mišljenju oni imaju rđavu narav, nepoverljivi su, sitne su duše, škrti, bojažljivi, samoživci, žive zbog svog interesa, a ne radi lepote, više su bestidni nego sramežljivi, više žive od sećanja nego nade, brbljivi su, imaju žestoke jarosti, skloni su milosrđu zbog slabosti, a ne zbog humanosti” itd. (Minoa 1994: 87. i 88.). Samo je Sparta u Staroj Grčkoj imala drugačiji odnos prema starosti: u njoj je starost uvažavana.

Period helenizma donosi izvesno poboljšanje položaja starih u društvu. Suština tog odnosa se ogleda u činjenici da se starost manje prezire, manje ismeva i manje ugnjetava. U to vreme započinju i prva ozbiljnija istraživanja uzroka starenja (Hipokrat, Empedokle, Plutarh).

Uspostavljanjem Rimskog carstva starim ljudima se putem određenih povlastica koje im garantuje rimsko pravo, pridaje određena važnost u političkom i društvenom životu. Tako je npr. kroz položaj *pater familias* dat osoben autoritet starim ljudima. Ipak, i uprkos tim pravima, treba uočiti da je uticaj starih ljudi u Rimskom carstvu kontinuirano slabio. Taj proces se odvijao pod uticajem raspada starih plemenskih zajednica (prvi vek nove ere)

zbog čega je uloga *pater familias* (kao i Senata) slabila da bi se, u formalnom smislu, tzv. doživotna vlast starog čoveka krajem IV veka izgubila. Umesto formalne i faktičke – još uvek je u Rimskom carstvu toga doba ostala tzv. moralna vlast. „Uopšte uzev, rimska politička istorija je tekla u pravcu opadanja vlasti starih ljudi” (Minoa 1994: 123).

U ranom srednjem veku u Evropi su dva važna obeležja odnosa prema starosti. Prvo je vezano za najznačajnije hrišćanske pisce (Jovan Zlatousti, Sveti Avgustin, Isidor Seviljski i dr.) koji u celini, sem Grgura Velikog, nemaju lepo mišljenje o starom čoveku. Za njih je problem starosti apstraktan i simboličan, uopštenog je karaktera i nepovoljan. Njih zanima ružnoća starog čoveka kao opšte obeležje starosti a ona je slika i posledica greha starih ljudi. Osim toga stari čovek se ne razlikuje od drugih kategorija stanovništva sa dna društvene lestvice. „Star čovek je naprosto nemoćan čovek, koga po prihvatilištima neće razlikovati od prosjaka, bogalja i bolesnika” (Minoa 1994: 176).

Drugo obeležje je pojava prvih praktičnih poteza crkve u zaštiti i zbrinjavanju starih lica.*

* Žorž Minoa u pomenutom delu napominje npr. da ima istorijskih naznaka da su u drevnim društvima Bliskog istoka za pojedine stare ljude organizovana neka milosrdna prihvatilišta pri verskim hramovima što nagoveštavaju pisma iz arhiva Nipur u Mesopotamiji, koja potiču iz XIV veka pre Hrista (str. 41).

Arhiepiskop Vasilije je u Cezareji (Kapadokija) 370. godine osnovao prihvatilište za stare, bolesne i nemoćne. Slične ustanove se javljaju i u jevrejskim zajednicama u srednjem veku. Ti „domovi milosrđa” (hekdeš) pominju se u Nemačkoj u XI veku.

Odbacivanjem lapota, posebno u VIII i IX veku, otvorilo se pitanje brige o starim ljudima. Društvo, međutim, nema isti odnos prema siromašnim i bogatijim slojevima starih ljudi. Najveći teret brige, naročito kod siromašnih starih ljudi, podnela je porodica. Ipak, treba reći, porodična solidarnost nije bila dovoljna. Kod jednog dela bogatih starih ljudi javljala se potreba obezbeđivanja mirnog, sigurnog i udobnog povlačenja koje bi, odlaskom u manastir, trebalo da obezbedi i večno spasenje. Minoa kaže „Dakle, bogat star čovek ima načina da osigura spasenje, štiteći u isti mah svoje stare dane od prezrenja: povlačeći se u manastir” (str.182). Svi veliki manastiri od tada pa sve do XIX veka imali su organizovan smeštaj za stare ljude. Istorija spominje da su konaci klinijskih, cistercijskih, kartuzijanskih, premontrejskih, a potom franjevačkih, dominikanskih i drugih manastira postali pribežišta u koja se sklanjalo ostarelo plemstvo. „Povlačenje u manastir pri kraju života dobija i smisao istupanja iz vremena, stupanja u večnost. To je način da se izmakne starosti, da se produži, da se ovekoveči” (str. 218). Slično je i sa zbrinjavanjem nekih posebnih kategorija starih ljudi. Tako je npr. prilikom

U XI veku ponovo se javlja interesovanje za problem starosti. Tada se objavljuju brojna dela nastala na temelju istraživanja i proučavanja starosti (Etjen de Fužer, Filip od Novare, Arno iz Vilneva, Rodžer Bekon, Avicena i dr.), ali i zbog povećanja broja napuštenih starih lica. U XIV i XV veku dolazi do dalje afirmacije starih ljudi i njihovog značaja u društvu. Delimično je razlog to-me epidemija kuge koja je odnela trećinu evropskog stanovništva, pretežno mladih godišta. Starost postaje predmet brojnih istraživanja, naučnih i filozofskih rasprava i književnih dela. To je, međutim, relativno kratko trajalo.

U periodu renesanse protiv starosti se vodi žestoka bitka. Koriste se sva raspoloživa sredstva da se produži mladost i život: medicina, magija, vradžbine, traganje za tzv. izvorom mladosti, utopija i sl.

osnivanja viteškog reda Zvezde 1351. godine Jovan Dobri predvideo osnivanje doma za povlačenje članova tog viteškog reda. U toj ideji je prvi put ispoljena zamisao osnivanja invalidskog doma za stare borce i simbolički označava da prvi put politička vlast razmišlja o održavanju svojih ostarelih članova iz reda vitezova.

Iako je povlačenje u manastir praksa za koju se opredeljivao manji broj starih lica toga doba u njoj se sasvim jasno uočava nagoveštaj formiranja staračkog doma kao oblika zbrinjavanja starih lica. Dokumenti jedne parnice iz 1307. godine pokazuju da su redovnička konačišta u manastiru bila zapravo staračka prihvatilišta. „Godine 1251. biskup Vater iz Marvija (Francuska) otvara u Turneu prihvatilište namenjeno sveštenicima koji ostaju bez prihoda usled starosti” (str. 244). Tek kasnije će samo jedan manji deo siromašnih starih lica bez porodice, kao i bogalji, bolesni, siroti i ubogi (tzv. matrikuli) biti predmet brige religijskih zajednica, pre svega manastira.

Sve to je uslovalo da se osnivaju ustanove za pružanje pomoći starima, ali i da se fenomen „povlačenja” starih shvati i postavi šire. Tako npr. koncil u Majncu donosi 1261. godine odluku da svaki manastir bude opremljen „bolnicom za stare ljude”. Već početkom XIII veka građani se sami organizuju i, uz saglasnost sveštenstva, osnivaju prihvatilišta, odnosno domove (Pasau, Trir, Venecija, Firenca i dr). U to doba, u nekim gradovima, trgovci i zanatlije se organizuju da bi obezbedili povlačenje iz poslova, uplaćujući sve do smrti doprinos za održavanje odmarališta. U Lionu, zemljoradnici i zanatlije ustupaju svoja imanja bolnici radi sticanja jemstva o održavanju u starosti; sirotišta se pretvaraju u staračke domove. U Rubeu je 1488. godine osnovana ustanova za prihvatanje dvanaest starih „nemoćnih i iznemoglih” žena i trideset starih monahinja. London ima počev od 1446. godine starački dom za ostarele krčmare, a od 1454. godine jedan za stare moreplovce. U Milanu biskup osniva u XV veku prihvatilište za stare žene. Tomas Mor, čuvar pečata Henrika VIII, iznajmio je jednu kuću u Čelziju u kojoj je izdržavao nemoćne starce. U osnovi ovakvog razumevanja fenomena „povlačenja” (uz činjenicu da je glavna prepreka i dalje bila materijalne i finansijske prirode) bilo je „priznavanje potrebe i opravdanosti uvođenja perioda odmora u poslednjoj fazi života” (str. 318).

„Renesansa, kao i sve epohe proleća i obnove, slavi mladost, život u njegovoj punoći, lepotu, svežinu. Ona se užasava svega što navešćuje primicanje kraju, ostarelost, smrt” (Minoa 1994: 322). „Starost i smrt predstavljaju veliku sramotu, jer to dvoje ide zajedno: jedno najavljuje drugo, lik starog čoveka se odsad vidi kao maska smrti” (Minoa 1994: 323). Među ličnostima koje imaju takav odnos prema starosti su Erazmo Roterdamski, Montenj, Makijaveli, Frensis Bekon, Šekspir i dr. Sve je to uticalo da o starosti kao zasebnom periodu života čoveka i važnom društvenom fenomenu skoro da i nema pisanih izvora do početka XVII veka. Tek tada se uočava ozbiljnija društvena zainteresovanost za fenomen starosti.

U savremenim društvima je došlo do naglog interesovanja za problem starosti. Neki to slikovito opisuju tvrdnjom da je došlo do invazije sedokosih, pa se pitaju nije li starost izum našeg savremenog doba. Prema mišljenju Mišela Filibera čovekova starost, onakva kakvu je danas poznajemo, tvorevina je istorije, jer se tokom istorijskog razvoja civilizacije nije samo promenio status stare osobe u društvu nego i ona sama. On, takođe, tvrdi da je starost tipična ljudska pojava koja potiče iz skorijeg perioda, a nastala je kao društveni fenomen zahvaljujući medicinskim dostignućima koja produžavaju život* i unapređuju standard i kvalitet života čoveka uopšte.

Ova tvrdnja nikako ne znači i poricanje postojanja starih ljudi. Hiljadugodišnja težnja čoveka i medicine da se pronikne u uzroke procesa starenja, sa ciljem da se on uspori, nije bila uspešna. U takvoj situaciji medicina se opredelila za nabranje patologija tipičnih za stare ljude i, na temelju takvog odnosa, proglasila starog čoveka nezanimljivim pacijentom i, na svojevrsan način, „prognala ga” u posebne institucije za smeštaj starih lica. To svedoči o kulturnom obrascu društava u periodu nakon XVII veka u

* Najnovija saznanja u 2011. godini vezana su za istraživanja naučnih radnika iz Engleske (Aubrey de Grey), Francuske (Jeanne Calment i Etienne Emile Beaulieu) i SAD (Randy Strong) o pitanjima produženja ljudskog veka i usporavanju procesa starenja. Po njihovom shvatanju, ljudski vek se može znatno produžiti ako se pravilno prevenira fizičko i mentalno propadanje čoveka usled starenja. Tvrdi se da bi npr. rapamicin (proizvod bakterija koje žive na Uskršnjim ostrvima) mogao produžiti ljudski vek za 20 godina, kao i da hormonom nadbubrežne žlezde dheia, koji, iako neznatno, produžava ljudski vek, može uspešno da održava dobro zdravlje i poboljšava kvalitet života u starosti.

kome se omalovažavala starost i koji je bio vladajući sve do sredine XX veka. Tek pedesetih godina XX veka, zbog brzog razvoja penzionog sistema, sociodemografskih pritisaka i veće intervencije države, javljaju se prvi znaci evolucije u poimanju starosti. Tada i u tim okolnostima se umesto pojma starosti, koji se uglavnom shvatao kao nemoć i istrošenost starih osoba, javlja novi pojam „treće doba” koje u sebi nosi dinamičnost i samostalnost kao obeležje ličnosti u doba starosti. Razvijaju se nove naučne discipline: gerijatrija, psihologija starih i dr., a nakon toga i gerontologija kao opšta i krovna nauka u proučavanju fenomena starosti. Bilo je to revolucionarno doba u poimanju starosti i starenja. Do tada je starost bila posmatrana kao prevashodno privatna i porodična stvar, a od tada ona se razume i prihvata kao društvena pojava velikih razmera. Na tim osnovama i u takvim društvenim prilikama i od tada starost postaje deo važnih briga države i, istovremeno, naučnih istraživanja.

To je, može se reći, opšti okvir društvenog odnosa prema fenomenu starosti kroz istoriju naše civilizacije. Međutim, za ocenu položaja starih u društvu i odnos prema fenomenu starosti ništa manje nije važno i pitanje percepcije sopstvenog procesa starenja i odnosa prema njemu od strane samog starog čoveka. Taj doživljaj je oduvek bio važan indikator ocene samog fenomena starosti, ali je najčešće bio iskazivan kao velika lična drama pojedinca što nije zavisilo od tipa društva u kome se takva ocena iskazivala. O tome na ilustrativan način svedoči i najstariji pisani zapis o odnosu prema starosti, koji potiče iz 2450. godine pre Hrista. Reč je o zapisu Ptah-Hotepa, velikodostojnika faraona Ceci (5. dinastija), koji je starost doživeo kao ličnu dramu i o kojoj je zapisao sledeće: „Kako je težak kraj starca! On je svakoga dana sve nemoćniji; vid mu slabi, sluh ga izdaje; snaga mu kopni; srce više nema odmora; usta mu postaju ćutljiva i više uopšte ne zbore. Umne sposobnosti mu opadaju i nemoguće mu je danas setiti se onoga što je bilo juče. Sve kosti ga bole. Poslove kojima se nekad sa uživanjem bavio, još samo s mukom obavlja, a čulo ukusa gubi. Starost je najteža nesreća koja može pogoditi čoveka” (Minoa 1994: 28).